EWA POGORZAŁA

MIĘDZYNARODOWE SEMINARIUM „WIZERUNEK IMIGRANTÓW A INTEGRACJA”

W dniu 25 września 2009 roku Instytut Spraw Publicznych zorganizował konferencję pod hasłem „Wizerunek imigrantów a integracja”¹.

¹ Wśród dotychczasowych publikacji i ekspertyz ISP w zakresie migracji i integracji wymienić należy: *Migracje powrotne Polaków – powroty sukcesu czy rozczarowania?*, red. K. Iglicka, Warszawa 2002; *Ochrona uchodźców w Polsce*, Warszawa 2002; K. Iglicka, *Priorytety i kierunki rozwoju polskiej polityki migracyjnej*, „Analizy i Opinie” nr 13, październik 2003; *Integracja czy dyskryminacja? Polskie wyzwania i dylematy u progu wielokulturowości*, red. K. Iglicka, Warszawa 2003; *Migration and its impact on labour markets in Poland and Ukraine*, red. K. Iglicka, Warszawa 2003; J. Korczyńska, *Zapotrzebowanie na pracę cudzoziemców w Polsce*, Warszawa 2005; K. Iglicka, P. Kaźmierkiewicz, M. Mazur-Rafał, *Zarządzanie migracją, przypadek i doświadczenia Polski w odniesieniu do dyrektyw Komisji Europejskiej*, Warszawa 2003; *Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue*, ed. by J. Niessen, Y. Schibel, C. Thompson, K. Iglicka, P. Kaźmierkiewicz, A. Weiner, Brussels-Warsaw 2005; J. Korczyńska, P. Kaźmierkiewicz, *Regulacja migracji zarobkowej – wyzwania dla Ukrainy w kontekście polskich doświadczeń*, Warszawa 2005; J. Frelak, *Praca Ukraińców w Polsce – rekomendacje dla polityki migracyjnej*, „Analizy i Opinie” nr 38, maj 2005; M. Bieniecki, H. Bojar, J. Frelak, A. Gąsior-Niemiec, J. Konieczna, J. Kurczewska, *Regulacja migracji zarobkowej – wyzwania dla Ukrainy w kontekście polskich doświadczeń. Raport z badań socjologicznych przeprowadzonych wśród migrantów ekonomicznych z Ukrainy w Warszawie i okolicach*, Warszawa 2005; J. Korczyńska, *Zapotrzebowanie na pracę obcokrajowców w Polsce. Próba analizy i wniosków dla polityki migracyjnej*, Warszawa 2005; H. Bojar, A. Gąsior-Niemiec, M. Bieniecki, M. Pawlak, *Migranci na rynku pracy w Polsce. Wyniki badań przeprowadzonych wśród migrantów ekonomicznych i pracowników polskich*, Warszawa 2005; M. Bieniecki, P. Kaźmierkiewicz, B. Smoter, *Integracja cudzoziemców w Polsce. Wybrane aspekty*, Warszawa 2006; A. Jasiakiewicz, W. Klaus, B. Smoter, *Sytuacja cudzoziemców posiadających w Polsce zgodę na pobyt tolerowany – rekomendacje dla polskiej polityki integracyjnej*, „Analizy i Opinie” nr 60, marzec 2006; K. Pankowski, *„Emigrować i wracać”. Analiza treści dyskusji internetowych na temat najnowszej fali emigracji z Polski*, Warszawa 2006; J. Wiśniewski, *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Warszawa 2006; *The Polish Experience in Controlling Illegal Migration. Lessons for EU Candidates and Neighbours*, red. P. Kaźmierkiewicz, Warszawa 2007; *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, red. L. Kolarska-Bobińska, Warszawa 2007; M. Bieniecki, J. Frelak, *Praca cudzoziemców w Polsce rozwiązanie problemów rynku pracy*, „Analizy i Opinie” nr 75, maj 2007; B. Smoter, P. Kaźmierkiewicz, *Jak stworzyć warunki do skutecznej integracji cudzoziemców w Polsce*, „Analizy i Opinie” nr 72, marzec 2007; *Przystanek Polska. Analiza programów integracyjnych dla uchodźców*, red. J. Frelak, W. Klaus, J. Wiśniewski, Warszawa 2007; M. Duszczak, J. Wiśniewski, *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowych Polaków do państw EOG po 1 maja 2004 roku*, Warszawa 2007; J. Fomina, J. Ferlak, NEXT

Spotkanie zgromadziło ekspertów i praktyków w dziedzinie migracji, integracji i polityki społecznej. U podstaw idei zorganizowania seminarium legło przekonanie, iż integracja imigrantów zależy w dużej mierze od tego, jak są oni postrzegani przez społeczeństwo przyjmujące, zaś ogromny wpływ w tym zakresie wywierają media. Kształtują one bowiem, pod względem jakościowym i ilościowym, debatę na temat obcokrajowców. Organizatorzy zapowiedzieli prezentację podczas konferencji wyników dwóch najnowszych badań Instytutu, tj. raportu dotyczącego emigracji do Niemiec i postrzegania polskich imigrantów przez prasę niemiecką² oraz badania wizerunku imigrantów w polskich gazetach i czasopiśmie³.

Seminarium zorganizowane zostało w ramach projektu „Polskie Forum Integracyjne”, realizowanego w ramach programu ISP „Program Migracji i Polityki Rozwojowej”. Poświęcony jest on wyzwaniom stojącym przed polską i unijną polityką migracyjną. W ramach programu realizowane są projekty dotyczące m.in. procesów migracyjnych związanych z rozszerzeniem Unii Europejskiej, przepływu siły roboczej oraz globalizacji rynków pracy, jak również konsekwencji polityki wizowej Polski i UE dla krajów sąsiedzkich⁴.

Projekt „Polskie Forum Integracyjne” zakłada stworzenie platformy dialogu w dziedzinie integracji, stałego forum dyskusji, wymiany poglądów i informacji, jak również opracowanie rekomendacji dotyczących polityki integracji obywateli państw trzecich w Polsce. Cel ten ma zostać zrealizowany poprzez cykl seminariów i spotkań z udziałem ekspertów i praktyków z Polski i krajów UE, przedstawicieli świata nauki oraz instytucji zaangażowanych w proces integracji imigrantów. Okres realizacji projektu przewidziano na lipiec 2009 – październik 2010 roku i w tym czasie zaplanowano zorganizowanie cyklu spotkań seminaryjnych poświęconych diagnozie problemów dotyczących integracji obywateli państw trzecich. Tematyka seminarium obejmie problematykę dostępu i integracji obywateli państw trzecich na rynku pracy, integracji rodzin pracowników imigranckich, kształcenia dzieci imigranckich, integracji w społecznościach lokalnych, udziału imigrantów w życiu publicznym, dostępu do praw obywatelskich, dyskryminacji oraz dostępu do opieki zdrowotnej. Zwieńczeniem projektu będzie publikacja zawierająca analizy i prezentacje seminaryjne oraz rekomendacje dla polskich instytucji⁵. Projekt „Polskie Forum Integracyjne” jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu na Rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz budżetu państwa. Omawiane seminarium „Wizerunek imigrantów a integracja” było pierwszym z zaplanowanych w ramach projektu.

Otwarcia seminarium i wprowadzenia w tematykę obrad dokonał dr Jacek Kucharczyk – prezes Zarządu Instytutu Spraw Publicznych. Obrady rozpoczął panel pt. „Fakty czy mity? Wizerunek polskich imigrantów w Niemczech i Wielkiej Brytanii”.

Dr Agnieszka Łada (ISP) zaprezentowała wyniki badań przeprowadzonych w Niemczech, dotyczących postrzegania imigrantów oraz przebieg debaty o otwarciu rynku

.....

STOPIŃSKI LONDON *Public Perceptions of Labour Migration within the EU. The Case of Polish Labour Migrants in the British Press*, Warszawa 2008; M. Duszczyk, *Polska polityka migracyjna a rynek pracy – rekomendacje*, „Analizy i Opinie” nr 81, luty 2008; Ł. Łotocki, *Integracja i dyskryminacja – Krajobraz 2009*, Warszawa 2009. Część z tych publikacji dostępna jest w wersji elektronicznej na stronie Instytutu Spraw Publicznych w dziale Publikacje (<http://www.isp.org.pl>).

² J. Frelak, A. Łada, K. Schwartz, współpraca R. Parkes, *Polska migracja zarobkowa do Niemiec – fakty i mity*, Warszawa 2009.

³ Informacja o seminarium oraz materiały dostępne na stronie: <http://www.isp.org.pl/?v=page&id=704&ln=pl>

⁴ <http://www.isp.org.pl/?ln=pl&c=2&v=page&id=48>

⁵ <http://www.isp.org.pl/?v=page&id=666&ln=pl>

pracy⁶. Kwestia podejmowania pracy przez Polaków w Niemczech i ściśle z nią związana kwestia wizerunku polskiego pracownika od lat należy do najbardziej wrażliwych zagadnień we wzajemnych stosunkach. Wyniki analizy zawartości niemieckiej prasy wskazują, że wiele polskich przekonani i obaw związanych zarówno z opinią panującą w RFN na temat polskich pracowników, jak i otwarcia rynku pracy, nie ma odzwierciedlenia w aktualnych materiałach medialnych.

W dalszej części obrad Kristin Schwarz (German Institute for International and Security Affairs) zreferowała przebieg niemieckiej debaty o swobodnym przepływie pracowników⁷. W przededniu rozszerzenia Unii Europejskiej w 2004 roku rozgorzała debata wokół kwestii, czy obywatelom „nowych” państw członkowskich należy przyznać to prawo bez ograniczeń, czy też zastosować okresy przejściowe. Głównym orędownikiem przyjęcia specjalnych zapisów w traktacie akcesyjnym w zakresie ograniczeń w dostępie do rynku pracy był rząd niemiecki.

W kolejnym wystąpieniu, „Światy równoległe: wizerunek własny a integracja Polaków w Wielkiej Brytanii”⁸, Joanna Fomina (Szkoła Nauk Społecznych IFIS PAN) zaprezentowała wyniki badań na temat wizerunku własnego Polaków na emigracji w Wielkiej Brytanii. Celem wystąpienia była również próba refleksji nad znaczeniem tego wizerunku dla procesu integracji. Badaniem objęto grupę Polaków mieszkających w Wielkiej Brytanii, wykształconych i władających językiem angielskim. Jak wynika z przeprowadzonego badania, osoby te mają pozytywny wizerunek własny, co z kolei korzystnie wpływa na proces ich integracji w nowym społeczeństwie.

W części końcowej seminarium, poświęconej wizerunkowi Polaków za granicą, dr Ewelina Debaene (Trinity College Dublin) przedstawiła informacje na temat postrzegania Polaków w Irlandii („The genesis and formation of stereotypes in multicultural Ireland. Mutual attitudes and perceptions: Polish community and Irish society members”). Prelegentka uczestniczy w *Polish Diaspora Project. Second Language Acquisition and Native Language Maintenance in the Polish Diaspora in Ireland and France*, subsydiowanym przez Irish Research Council for the Humanities and Social Sciences w latach 2007-2009. Projekt ten ma na celu zbadanie procesów związanych z przyswajaniem języka drugiego, podtrzymywaniem języka pierwszego oraz kontekstów, w których owe języki są używane wśród społeczności polskiej w Irlandii i we Francji⁹.

Po prezentacjach na temat wizerunków polskich imigrantów w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Irlandii odbył się panel dyskusyjny, którego celem była próba odpowiedzi na pytania: czy można kształtować pozytywny wizerunek imigrantów, jak diaspora kształtuje wizerunek kraju pochodzenia i, wreszcie, jaka jest rola polskich placówek dyplomatycznych w tym zakresie. Pierwszy zabrał głos Mieczysław Sokołowski – przedstawiciel Departamentu Współpracy z Polonią Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Odniósł się on do raportu MSZ o sytuacji Polonii i Polaków za granicą, opracowanego na podstawie danych zebranych w 29 krajach o największych skupiskach polonijnych. Podkreślił, iż obraz Polaków różni się w poszczególnych państwach, co warunkowane jest faktami historycznymi, profilem migracji (zarobkowa, naukowa itp.), jednak z raportu wynika, iż

.....

⁶ A. Łada, *Wizerunek polskiego pracownika oraz przedstawianie debaty o otwarciu rynku pracy w niemieckiej prasie* [online], <http://www.isp.org.pl/files/18283729220905611001254129994.pdf>

⁷ K. Schwarz, *The German debate about the free movement of workers from Poland and the UE8* [online], <http://www.isp.org.pl/files/1011039820532702001254130153.pdf>

⁸ J. Fomina, *Światy równoległe – wizerunek własny Polaków w Wielkiej Brytanii* [online], <http://www.isp.org.pl/files/11024137470483872001254129597.pdf>

⁹ Patrz szerzej na stronie projektu: <http://www.polishproject.net>

wizerunek Polaków jest raczej pozytywny. W każdej placówce dyplomatycznej wyznaczona jest osoba odpowiedzialna za promocję kultury polskiej. Szczególna rola w tym zakresie przypada Senatowi RP, a zwłaszcza Polonijnej Radzie Konsultacyjnej przy Marszałku Senatu.

W dalszej części panelu dyskusyjnego głos zabrał Robert Nowakowski ze Stowarzyszenia Polaków w Wielkiej Brytanii – Poland Street (The Association of Poles in Great Britain – Poland Street)¹⁰. Stowarzyszenie założone zostało w 2005 roku i za cel stawia sobie reprezentowanie młodej fali migracji, integrację tego środowiska, dbanie o interesy Polaków, promocję polskiego dziedzictwa narodowego oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku Polaków. Wśród działań wpływających *in plus* na sposób postrzegania polskich migrantów wskazał istnienie zorganizowanych i aktywnych struktur polonijnych, zaangażowanie polityczne społeczności polonijnej (na przykład akcja „Polacy głosują”, <http://www.polacyglosuja.org.uk>), integrację z lokalną społecznością (na przykład kampania „Strangers into Citizens”)¹¹, współpracę z lokalnymi mediami i władzami (kluby przyjaciół Polski przy partiach politycznych) oraz wsparcie ze strony władz RP.

Druga część seminarium poświęcona została wizerunkowi imigrantów w Polsce. Dr Joanna Konieczna-Sałamatin (UW) oraz dr Ignacy Józwiak (ISP) przedstawili wyniki badań na temat postrzegania imigrantów w prasie polskiej. Dr Konieczna-Sałamatin zaprezentowała analizę ilościową tego problemu¹². Materiał empiryczny stanowiło 769 tekstów prasowych o różnej objętości, które ukazały się na łamach 9 tytułów prasowych w okresie styczeń – czerwiec 2009 roku. Z ich analizy wynika, iż prasa nie propaguje niechęci czy wrogości do cudzoziemców, a wręcz przeciwnie – przeważa pozytywny obraz, zaś cudzoziemcy traktowani są raczej jako szansa niż jako zagrożenie dla Polski.

Dr I. Józwiak mottem swojego wystąpienia uczynił cytat z listu do redakcji „Gazety Wyborczej”: „Bez cudzoziemców bylibyśmy ubożsi”¹³. Zreferował badania, których celem było zdiagnozowanie sposobu, w jaki polska prasa postrzega przebywających w Polsce cudzoziemców oraz czy prasa odzwierciedla popularne wyobrażenia i stereotypy odnośnie do cudzoziemców – w jaki sposób się im przeciwstawia, a w jaki je konstruuje. Badania pokazały, iż trudno wskazać jednoznaczny obraz, w większości artykułów przeważa ton pozytywny, ale prasa dostrzega również problem rasizmu i nietolerancji w Polsce.

Dr Michał Wenzel (CBOS) przedstawił informacje na temat postrzegania imigrantów przez polską opinię publiczną¹⁴. Jak podkreślił, analizując stosunek Polaków do obcokrajowców, należy mieć na uwadze, że nie jest to postawa jednolita. Sposób postrzegania i traktowania obcokrajowców stanowi złożone i wielowymiarowe zjawisko, które wymyka się prostym uogólnieniom. Obcokrajowcy w Polsce są grupą zróżnicowaną ze względu na pochodzenie etniczne, kulturę i religię, pozycję społeczną, typ wykonywanej pracy, a także długość pobytu w Polsce. Wszystkie te czynniki wpływają na stosunek do poszczególnych grup cudzoziemców. M. Wenzel zaprezentował wnioski wypływające z analizy danych pochodzących z badań sondażowych CBOS w latach 2004-2008 oraz

.....

¹⁰ Strona Stowarzyszenia: <http://www.polandstreet.org.uk>

¹¹ <http://www.strangersintocitizens.org.uk>

¹² J. Konieczna-Sałamatin, *Obraz cudzoziemców w polskiej prasie. Wyniki analizy ilościowej* [online], <http://www.isp.org.pl/files/20679540930129539001254130365.pdf>

¹³ I. Józwiak, „Bez cudzoziemców bylibyśmy ubożsi”. Wizerunek cudzoziemców na łamach polskiej prasy [online], <http://www.isp.org.pl/files/1078860120179783001254129814.pdf>

¹⁴ M. Wenzel, *Stosunek do obcokrajowców w Polsce* [online], <http://www.isp.org.pl/files/7735258070251767001254129661.pdf>

z Europejskiego Sondażu Społecznego przeprowadzonego w latach 2002-2007. Wynika z nich, iż na tle mieszkańców innych krajów Europy Polacy nie wyróżniają się specjalnie w kwestii stosunku do cudzoziemców. Systematycznie wzrasta akceptacja zagranicznej siły roboczej. Zwiększenie otwartości na innych jest także pośrednim skutkiem emigracji – wielu Polaków wyjeżdża do pracy za granicą i oczekuje tam akceptacji, i aby zachować konsekwencję – wyraża ją osobiście wobec przybyszów z zagranicy. Akceptacja obcokrajowców jest jednak warunkowa i ograniczona.

W trakcie panelu dyskusyjnego dr J. Kucharczyk postawił następujące pytania: czy Polska otwiera się na cudzoziemców, czy wizerunek cudzoziemców w Polsce sprzyja temu procesowi, czy media wpływają na wizerunek cudzoziemców i czy w ogóle można mówić o wizerunku cudzoziemców w polskiej prasie. Podkreślił, że Polska staje przed problemami, które nurtują państwa „starej” Unii. Pierwszy zabrakł głos prof. Maciej Mrozowski (SWPS, UW). Dwukrotnie prowadził on badania na temat imigrantów w Polsce: w latach 1994-1995 dla Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz w 2001 roku dla Instytutu Spraw Publicznych. Najwięcej artykułów na temat cudzoziemców ukazało się w pierwszej połowie lat 90. XX wieku, a ich wspólnym mianownikiem była teza: imigranci zalewają nasz kraj, a my nie jesteśmy na to przygotowani. Ówczesne szacunki mówiły nawet o 3 mln przybyszów. Ten alarmujący ton wynikał z niemożności kontrolowania napływu, niewiedzy oraz bezradności służb celnych. Cudzoziemcy pojawiali się w prasie w kontekście tematów dotyczących handlu bazarowego oraz zasilania polskich grup przestępczych. Generalnie opisywani byli jako masa niezindywidualizowana, a szczególnie negatywny wizerunek wynikał z opinii polskich kupców. Natomiast po 2003 roku dominował ton fascynacji cudzoziemców Polską. Opisywano przedstawicieli firm zagranicznych i doradców rządowych, „pozytywnie rozczarowanych” naszym krajem. Echem tego były reakcje Polaków, ale połączone z obawą przed wprowadzeniem nowych form organizacji pracy i zarządzania. Od tego czasu w dyskursie prasowym o cudzoziemcach nie pojawił się jakiś nowy wątek. Różnica wiąże się z rozkładem akcentów. Obecnie większy nacisk kładziony jest na krytykę Polaków za ksenofobię i rasizm. Zdaniem prof. Mrozowskiego w pierwszej fazie widoczna była demonizacja cudzoziemców, w drugiej zaś trend ku indywidualizacji – populacja cudzoziemców w Polsce stawała się wyraźnie podzielona. Wydawało się, że przekaz o cudzoziemcach będzie zmierzał ku coraz większej indywidualizacji.

W opinii prof. Mrozowskiego dyskurs o cudzoziemcach warunkowany jest czynnikami wewnątrzmedialnymi, przekaz nie jest bowiem odbiciem rzeczywistości, ale pewną konstrukcją. W sytuacji kryzysu „inny” traktowany jest jak kozioł ofiarny. W czasie koniunktury „obcy” potrzebny jest jako czynnik modernizacji. Stąd też pesymistyczny wydźwięk konstatacji prof. Mrozowskiego: problem imigrantów pozostanie zawsze „problemem”, co związane jest z kwestią tożsamości i dystansu społecznego. Imigranci będą stygmatyzowani, pełniąc rolę wentyla agresji. Przez media będą wykorzystywani dla uzyskania tzw. efektu trzeciej osoby, potrzebna jest bowiem skala dystansu – potrzebni są jacyś „oni”. Tak więc zestaw czynników zewnątrzmedialnych i intramedialnych determinuje spojrzenie na imigrantów w danej chwili.

W dalszej części panelu dyskusyjnego głos zabrakła Katarzyna Ojrzanowska, przedstawicielka Departamentu Polityki Migracyjnej MSWiA. Jak podkreśliła, kwestia integracji cudzoziemców leży w kompetencji ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego i kwestia integracji traktowana jest w polskim ustawodawstwie wąsko – przez pryzmat pomocy społecznej. Obecnie trwają prace koncepcyjne nad zmianą

tego stanu rzeczy. Celem Międzyresortowego Zespołu ds. Migracji jest wypracowanie założeń polskiej polityki migracyjnej i przejście do modelu integracji opartego na systemie motywacji, a tym samym wyjście poza system opieki społecznej.

Ton Van Anh (Stowarzyszenie Wolnego Słowa) przedstawiła opinię o integracji cudzoziemców z punktu widzenia osoby zaangażowanej w działalność organizacji pozarządowej. Podjęła przede wszystkim problem zaangażowania społecznego imigrantów. Jej zdaniem istotny jest dialog między społecznością imigrancką a polską. Wiele decyzji dotyczących imigrantów jest podejmowanych bez ich udziału, a co się z tym wiąże – bez praktycznej wiedzy o ich sytuacji. Powoduje to nieufność wobec polskiej administracji.

W podsumowaniu dyskusji seminaryjnych dr Jacek Kucharczyk podkreślił, iż polskie społeczeństwo cechuje schizofreniczny stosunek do cudzoziemców. Z jednej strony nie odpowiada nam wizerunek polskich migrantów za granicą, postrzeganych jako tania siła robocza, z drugiej zaś nie mamy oporów przed traktowaniem cudzoziemców w Polsce jako „jednostek ekonomicznych”, rozpatrywanych w kategoriach użyteczności dla gospodarki.

Podsumowując omawiane seminarium, stwierdzić należy, iż zaprezentowane wyniki badań, wnioski i rekomendacje stanowią ważny wkład do polskiej debaty publicznej na temat integracji cudzoziemców, tym bardziej że coraz częściej słyszymy, że Polska staje się docelowym państwem migracyjnym i stoimy u progu wielokulturowości. Podkreślić również należy interesujący zabieg koncepcyjny, pozwalający na pokazanie sposobu postrzegania Polaków jako imigrantów, a z drugiej strony ukazanie, jak społeczeństwo polskie postrzega imigrantów przebywających w naszym kraju. Uczestnicy seminarium mogli również spojrzeć na problemy integracji cudzoziemców w perspektywie porównawczej dzięki otrzymanej publikacji „Indeks polityki integracji migrantów”¹⁵. Raport ten powstał w 2007 roku w ramach projektu MIPEX (The Migrant Integration Policy Index). Projekt ten współfinansowany był przez Komisję Europejską w ramach Programu INTI – Działalność Przygotowawcza na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich.

• • • • •

¹⁵ J. Niessen, T. Huddleston, L. Citron, *Indeks polityki integracji imigrantów* [online], <http://www.integrationindex.eu/multiversions/2792/FileName/PolishVersionCompleted.pdf>